OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
L.A. GEELHOEDA
przedstawiona w dniu 14 września 2006 r. [1]

I — Wprowadzenie

1. W niniejszym postępowaniu po raz kolejny podnoszona jest kwestia niepodważalności prawomocnych wyroków sądowych. W tym przypadku wyrok, który nabył powagi rzeczy osądzonej, wydany został przez włoski sąd cywilny, który orzekł, że prawo krajowe nakłada na państwo włoskie obowiązek wypłaty pomocy państwa przyznanej warunkowo, wbrew wcześniejszej decyzji Komisji, w której pomoc ta została uznana za niezgodną ze wspólnym rynkiem. We wszczętym później postępowaniu w przedmiocie odzyskania pomocy przyznanej z naruszeniem prawa wspólnotowego beneficjent tej pomocy powołał się wobec włoskich władz na prawomocność wyroku sądu włoskiego. Kwestią o kluczowym znaczeniu jest w istocie to, czy orzeczenie sądu krajowego może utrudniać wykonywanie przez Komisję jej wyłącznych kompetencji w zakresie badania pomocy państwa pod względem jej zgodności ze wspólnym rynkiem, i w razie konieczności, nakazania zwrotu bezprawnie przyznanej pomocy.

1 — Język oryginału: niderlandzki.

II — Właściwe przepisy prawa

A — *Prawo wspólnotowe*

2. Artykuł 4 lit. c) traktatu EWWiS zakazuje subwencji lub pomocy udzielanych przez państwo członkowskie, niezależnie od ich postaci, w sektorze przemysłu węglowego i stalowego.

3. Począwszy od 1980 r., w obliczu poważnego kryzysu w sektorze hutnictwa żelaza i stali w Europie, na podstawie art. 95 akapit pierwszy i drugi traktatu EWWiS przyjęto szereg środków stanowiących odstępstwo od tego bezwzględnego i bezwarunkowego zakazu.

4. Począwszy od drugiej połowy 1980 r. do końca 1985 r. w mocy pozostawała decyzja nr 2320/81/EWWiS [2] zmieniona decyzją nr 1018/85/EWWiS [3] (zwana dalej „drugim

2 — Decyzja Komisji z dnia 7 sierpnia 1981 r. ustanawiająca reguły wspólnotowe w zakresie pomocy na rzecz hutnictwa żelaza i stali (Dz.U. L 228, str. 14).

3 — Decyzja Komisji z dnia 19 kwietnia 1985 r. zmieniająca decyzję nr 2320/81/EWWiS ustanawiającą reguły wspólnotowe w zakresie pomocy na rzecz hutnictwa żelaza i stali (Dz.U. L 110, str. 5).

kodeksem"). Kodeks ten miał pozwolić na przyznanie pomocy w celu uzdrowienia przedsiębiorstw tego sektora oraz ograniczenia ich zdolności produkcyjnych do poziomu odpowiadającego popytowi. Pomoc ta miała mieć charakter tymczasowy i miała być uprzednio zatwierdzana. Z tego względu drugi kodeks przewidywał procedurę zatwierdzania.

5. Artykuł 8 ust. 1 drugiego kodeksu stanowił:

„Komisja jest informowana w czasie odpowiednim do przedstawienia swych uwag o wszelkich planach przyznania lub zmiany pomocy […]. Zainteresowane państwo członkowskie może wprowadzić w życie projektowane środki, jeśli Komisja je zatwierdziła i zostały spełnione warunki przez nią określone".

6. Z dniem 1 stycznia 1986 r. drugi kodeks został zastąpiony trzecim kodeksem pomocy, ustanowionym decyzją nr 3484/85 EWWiS [4] i obowiązującym od 1 stycznia 1986 r. do 31 grudnia 1988 r. włącznie. Kodeks ten wprowadzał bardziej ograniczone odstępstwa od zakazu przyznawania pomocy w tym sektorze. Artykuł 1 ust. 3 trzeciego kodeksu zezwalał na przyznawanie pomocy w celu dostosowania urządzeń do nowych norm prawnych z zakresu ochrony środowiska. Kwota tej pomocy nie mogła przekroczyć 15% równowartości dotacji netto na wydatki inwestycyjne bezpośrednio związane z realizacją tego celu.

7. Artykuł 1 ust. 3 trzeciego kodeksu stanowił, że pomoc mogła być wprowadzona w życie wyłącznie zgodnie z procedurami określonymi w art. 6 i nie mogła być wypłacona po dniu 31 grudnia 1988 r.

8. Artykuł 6 ust. 1, 2 i 4 trzeciego kodeksu miał następujące brzmienie:

„1. Komisja jest informowana w czasie odpowiednim do przedstawienia swych uwag o wszelkich planach przyznania lub zmiany pomocy […]. Tak samo jest ona informowana o planach zastosowania systemów pomocy w sektorze hutnictwa żelaza i stali, co do których zajęła już stanowisko na podstawie przepisów traktatu EWG. Plany pomocy, o których mowa w niniejszym artykule, należy zgłaszać Komisji najpóźniej do dnia 30 czerwca 1988 r.

4 — Decyzja Komisji z dnia 27 listopada 1985 r. ustanawiająca reguły wspólnotowe w zakresie pomocy na rzecz hutnictwa żelaza i stali (Dz.U. L 340, str. 1).

2. Komisja jest informowana w czasie odpowiednim do przedstawienia swych uwag, jednakże najpóźniej do dnia 30 czerwca 1988 r., o wszelkich planowanych środkach finansowych (nabycie udziałów lub akcji, dotacje kapitałowe lub podobne środki) państw członkowskich, jednostek terytorialnych lub innych organów wykorzystujących w tym celu zasoby państwowe na rzecz przedsiębiorstw sektora hutnictwa żelaza i stali.

Komisja ustala, czy wspomniane środki zawierają elementy pomocy w rozumieniu art. 1 ust. 2 i ocenia, w razie potrzeby, ich zgodność z przepisami art. od 2 do 5.

[…]

4. Jeśli Komisja stwierdzi, po wezwaniu zainteresowanych stron do przedstawienia uwag, że pomoc nie jest zgodna z przepisami niniejszej decyzji, Komisja informuje zainteresowane państwo członkowskie o swojej decyzji. Komisja wydaje taką decyzję najpóźniej w terminie trzech miesięcy od otrzymania informacji potrzebnych jej do dokonania oceny tej pomocy. W przypadku gdy państwo członkowskie nie stosuje się do wspomnianej decyzji, zastosowanie mają przepisy art. 88 traktatu EWWiS. Zainteresowane państwo członkowskie może wprowadzić w życie projektowane środki, o których mowa w ust. 1 i 2, jedynie po zatwierdzeniu ich przez Komisję i po spełnieniu warunków przez nią określonych".

9. Trzeci kodeks został zastąpiony czwartym kodeksem wprowadzonym na podstawie decyzji nr 322/89/EWWiS [5]. Czwarty kodeks obowiązywał od dnia 1 stycznia 1989 r. do dnia 31 grudnia 1991 r. Artykuł 3 tego kodeksu sformułowany był w sposób identyczny jak art. 3 trzeciego kodeksu.

10. Od dnia utraty mocy przez traktat EWWiS, to jest od dnia 23 lipca 2002 r., postanowienia traktatu WE dotyczące pomocy mają również zastosowanie do pomocy państwa w sektorze hutnictwa żelaza i stali.

B — *Uregulowania krajowe*

11. Ustawa nr 183 z dnia 2 maja 1976 r. (zwana dalej „ustawą nr 183/1976") [6] przewiduje możliwość przyznania zarówno dotacji w formie kapitału, jak i w postaci dopłaty do oprocentowania w wysokości 30% kwoty inwestycji na realizację projektów przemysłowych w Mezzogiorno.

5 — Decyzja Komisji z dnia 1 lutego 1989 r. ustanawiająca reguły wspólnotowe w zakresie pomocy na rzecz hutnictwa żelaza i stali (Dz.U. L 38, str. 8).

6 — Legge n 183/1976 sulla disciplina dell'intervento straordinario nel Mezzogiorno (GURI nr 121 z dnia 8 maja 1976 r.).

12. Artykuł 2909 włoskiego kodeksu cywilnego stanowi, że nie można podnosić zarzutów, w przedmiocie których rozstrzygnięto w prawomocnym wyroku, co z proceduralnego punktu widzenia wyklucza jakąkolwiek możliwość skierowania do sądu sporu, w przedmiocie którego inny sąd wydał już ostateczne orzeczenie. Zdaniem sądu odsyłającego zasada ta odnosi się nie tylko do zarzutów podniesionych w toku danego postępowania, lecz również do zarzutów, które mogły zostać podniesione.

III — Okoliczności faktyczne, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

Okoliczności faktyczne w ujęciu chronologicznym

13. W oparciu o akta sprawy okoliczności faktyczne można streścić w następujący sposób (w porządku chronologicznym):

— W dniu 6 listopada 1985 r. spółka będąca poprzednikiem prawnym spółki Lucchini złożyła wniosek o przyznanie pomocy na podstawie ustawy nr 183/1976. W ramach inwestycji o wartości 2550 mln ITL mającej na celu modernizację niektórych urządzeń Lucchini wystąpiła o przyznanie dopłaty do oprocentowania kredytu w wysokości 1021 mln ITL oraz dotacji państwowej w wysokości 765 mln ITL (stanowiącej 30% kosztów inwestycji).

— Decyzją z dnia 11 czerwca 1986 r. instytucja kredytowa rozpatrująca wniosek o finansowanie przyznała spółce kredyt w wysokości 1021 mln ITL na okres 10 lat z obniżonym oprocentowaniem wynoszącym 4,25%.

— Pismem z dnia 20 kwietnia 1988 r. właściwe władze włoskie zgłosiły Komisji plan pomocy na rzecz Lucchini zgodnie z art. 6 ust. 1 trzeciego kodeksu. Zgodnie ze zgłoszeniem przedmiotem pomocy była inwestycja o wartości 2550 mln ITL zmierzająca do poprawy ochrony środowiska naturalnego, dla której przewidziano dopłatę do oprocentowania kredytu (dopłata ta miała wynieść 367 mln ITL) oraz dotację (w wysokości 765 mln ITL).

— Pismem z dnia 22 czerwca 1988 r. Komisja zażądała przekazania dodatkowych informacji co do charakteru inwestycji korzystającej ze wspomnianej pomocy, jak również co do konkretnych warunków kredytu będącego przedmiotem wniosku (oprocentowanie i czas trwania). W piśmie tym Komisja zażądała ponadto, by włoskie władze wskazały, czy pomoc

została przyznana na podstawie ogólnego systemu pomocy na rzecz ochrony środowiska naturalnego w celu umożliwienia dostosowania urządzeń do nowych norm z zakresu ochrony środowiska, a także by właściwe władze wskazały te normy. Właściwe władze włoskie nie odpowiedziały na to pismo.

— W związku ze zbliżającym się upływem terminu na przyznanie pomocy, wyznaczonego w trzecim kodeksie na dzień 31 grudnia 1988 r., właściwe władze włoskie (w ówczesnym czasie był to organ o nazwie Agensud) decyzją nr 7372 z dnia 16 listopada 1988 r. przyznały Lucchini tymczasowo kwotę w wysokości 382,5 mln ITL, to jest 15% wartości inwestycji (zamiast 30% przewidzianych w ustawie nr 183/1976), która miała być wypłacona przed dniem 31 grudnia 1988 r., jak tego wymagał trzeci kodeks. Odmówiono natomiast przyznania dopłaty do oprocentowania, ponieważ wskutek wspomnianej dopłaty łączna kwota przyznanej pomocy przekroczyłaby granicę 15% przewidzianą we wspomnianym kodeksie. Zgodnie z art. 6 trzeciego kodeksu przyjęcie ostatecznego środka w zakresie przyznania pomocy zostało uzależnione od zgody Komisji, a Agensud nie dokonał żadnej wypłaty.

— Ze względu na brak wystarczających informacji ze strony władz włoskich Komisja nie była w stanie ocenić od razu, czy planowana pomoc była zgodna ze wspólnym rynkiem, w związku z czym w dniu 13 stycznia 1989 r. wszczęła ona przeciwko tym władzom postępowanie przewidziane w art. 6 ust. 4 trzeciego kodeksu. Komunikat dotyczący tego postępowania został opublikowany w *Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich* z dnia 23 marca 1990 r. [7].

— W międzyczasie, ze względu na to, iż pomoc nie została jeszcze wypłacona Lucchini, w dniu 6 kwietnia 1989 r. spółka ta zaskarżyła Agensud do Tribunale civile e penale di Roma (sądu cywilnego i karnego w Rzymie) celem stwierdzenia istnienia po jej stronie wynikającego z ustawy nr 183/1976 roszczenia o wypłatę dotacji w kwocie 765 mln ITL (tj. 30% kosztów inwestycji) oraz kwoty 367 mln ITL (tytułem dopłaty do oprocentowania kredytu).

— Teleksem z dnia 9 sierpnia 1989 r. władze włoskie, w ramach postępowania wszczętego przez Komisję, przekazały dodatkowe informacje dotyczące omawianej pomocy.

— Pismem z dnia 18 października 1989 r. Komisja poinformowała włoskie władze, że ich odpowiedź nie była zadowalająca, ponieważ nadal brakowało pewnych szczegółowych informacji. W piśmie tym Komisja wskazała ponadto, że w braku

7 — Dz.U. C 73, str. 5.

stosownej odpowiedzi przed upływem 15 dni roboczych Komisja będzie uprawniona do wydania decyzji końcowej jedynie na podstawie informacji, którymi dysponowała. Na wspomniane pismo nie udzielono odpowiedzi.

— W decyzji 90/555/EWWiS z dnia 20 czerwca 1990 r. Komisja zajęła ostatecznie stanowisko, że pomoc jest niezgodna ze wspólnym rynkiem. Stanowisko to zostało podane do wiadomości publicznej w komunikacie prasowym [8]. Pismem z dnia 20 lipca 1990 r. decyzję doręczono także włoskim władzom [9]. Została ona wreszcie opublikowana w *Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich* z dnia 14 listopada 1990 r. [10]. Decyzja nie została zaskarżona ani przez spółkę Lucchini, ani przez rząd włoski.

— W dniu 24 lipca 1991 r. sąd włoski uwzględnił wniosek spółki Lucchini w postępowaniu w pierwszej instancji. Wyrok opierał się na ustawie nr 183/1976.

— W dniu 6 maja 1994 r. Corte d'appello di Roma (sąd apelacyjny w Rzymie) utrzymał w mocy wyrok wydany przez Tribunale civile e penale di Roma. Wyrok ten uprawomocnił się, ponieważ nie wniesiono przeciwko niemu skargi kasacyjnej.

— Ze względu na fakt, iż pomoc w dalszym ciągu nie została wypłacona, Lucchini zażądała wydania nakazu zapłaty, który uzyskała w dniu 20 listopada 1995 r. Został on doręczony właściwym władzom (w tym czasie było to Ministero dell'Industria (ministerstwo przemysłu) w dniu 29 grudnia 1995 r. W związku z niewykonaniem nakazu w lutym 1996 r. spółka Lucchini uzyskała zajęcie samochodów służbowych należących do Ministero dell'Industria.

— W konsekwencji, w celu wykonania wyroku Corte d'appello di Roma, w dniu 8 marca 1996 r. dyrektor generalny Ministero dell'Industria wydał dekret nr 17975, na mocy którego przyznano Lucchini pomoc w formie kapitału w wysokości 765 mln ITL oraz pomoc w postaci dopłaty do oprocentowania w wysokości 367 mln ITL. Wspomniany dekret zawierał zastrzeżenie, że pomoc ta zostanie w całości lub w części cofnięta w przypadku wydania niekorzystnych decyzji wspólnotowych dotyczących ważności przyznania lub wypłaty wspomnianej pomocy. W dniu 16 kwietnia 1996 r. wypłacono wspomniane kwoty pomocy powiększone o odsetki ustawowe.

— W dniu 15 lipca 1996 r. Komisja poinformowała władze włoskie, że w świetle decyzji 90/555 oraz trzeciego kodeksu

8 — IP(90) 498 z dnia 20 czerwca 1990 r.

9 — Nota potwierdzająca doręczenie SG(90) D/24789.

10 — Dz.U. L 314, str. 17.

wyrok Corte d'appello di Roma oraz dekret nr 17975 są sprzeczne z prawem wspólnotowym i wezwała rząd włoski do przedstawienia uwag.

— Pismem z dnia 26 lipca 1996 r. Ministero dell'Industria udzieliło odpowiedzi, wskazując, że pomoc została przyznana z zastrzeżeniem prawa żądania zwrotu.

— W dniu 16 września 1996 r. Komisja wezwała władze włoskie do odzyskania spornej pomocy, zaznaczając, że niewykonanie tego nakazu skutkować będzie wszczęciem postępowania na podstawie art. 88 traktatu EWWiS.

— W dniu 20 września 1996 r. Ministero dell'Industria wydało nowy dekret nr 20357, na mocy którego cofnięto przyznaną pomoc i nakazano spółce Lucchini jej zwrot.

— W dniu 16 listopada 1996 r. Lucchini wniosła do Tribunale amministrativo regionale del Lazio (regionalnego sądu administracyjnego Lazio) skargę na dekret nr 20357. Spółka podniosła między innymi, że jej prawo do pomocy jest niewzruszalne, ze względu na fakt, iż wyrok Corte d'appello nabył powagi rzeczy osądzonej. W dniu 1 kwietnia 1999 r. skarga spółki Lucchini została uwzględniona.

— W dniu 2 listopada 1999 r. Avvocatura Generale dello Stato, działająca na rzecz Ministero dell'Industria, wniosła do Consiglio di Stato odwołanie od tego orzeczenia.

— Decyzją z dnia 22 października 2004 r. Consiglio di Stato zwrócił się o rozstrzygnięcie w trybie prejudycjalnym kwestii konfliktu między prawomocnym wyrokiem Corte d'appello a decyzją Komisji 90/555.

Pytania prejudycjalne przedstawione do rozstrzygnięcia

14. Consiglio di Stato, Wydział do spraw orzeczeń (szósta izba), zwrócił się do Trybunału o udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

„1) Czy żądanie przez administrację krajową od beneficjenta zwrotu pomocy — pomimo prawomocnego wyroku sądu cywilnego stwierdzającego bezwa-

runkowy obowiązek wypłaty spornej pomocy — jest prawnie dopuszczalne i uzasadnione w świetle zasady pierwszeństwa prawa wspólnotowego mającego bezpośrednie zastosowanie, *na które składają się w niniejszej sprawie postanowienia ogólnej decyzji nr 3484/85/EWWiS, decyzji Komisji z dnia 20 czerwca 1990 r. notyfikowanej w dniu 20 lipca 1990 r. oraz decyzji Komisji nr 5259 z dnia 20 września 1996 r., w której nakazuje się rządowi włoskiemu odzyskanie pomocy, stanowiące podstawę prawną decyzji w sprawie zwrotu (tj. dekretu nr 20357 z dnia 20 września 1996 r. uchylającego dekret nr 17975 z dnia 8 marca 1996 r. i dekret nr 18337 z dnia 3 kwietnia 1996 r.), która została zaskarżona w drodze niniejszej skargi*?

2) Czy w świetle ogólnie utrwalonej zasady, że decyzję w sprawie zwrotu pomocy reguluje prawo wspólnotowe, podczas gdy jej wykonanie i związane z nim postępowanie w sprawie zwrotu — w razie braku przepisów wspólnotowych w tym zakresie — reguluje prawo krajowe (zob. wyrok Trybunału z dnia 21 września 1983 r. w sprawach połączonych od 205/82 do 215/82 Deutsche Milchkontor [i in.], Rec. str. 2633), postępowanie w zakresie zwrotu pomocy jest prawnie niedopuszczalne ze względu na konkretną decyzję sądu, która stała się prawomocna [art. 2909 (włoskiego) kodeksu cywilnego], która wywołuje skutki prawne między podmiotem prywatnym a administracją i do której administracja ma obowiązek zastosować się?".

Postępowanie przed Trybunałem Sprawiedliwości

15. Pisemne uwagi zostały przedstawione przez spółkę Lucchini, rząd włoski, rząd czeski, rząd niderlandzki oraz Komisję. Wszyscy ci uczestnicy postępowania przedstawili swoje stanowiska na rozprawie w dniu 6 czerwca 2006 r.

IV — Ocena

A — *Stanowiska prezentowane przez strony*

16. W tej bardzo wyjątkowej sprawie, w której Trybunał winien rozważyć i rozstrzygnąć w przedmiocie stosunku między jednym z kluczowych postanowień prawa wspólnotowego, a mianowicie art. 88 WE, a zasadą res iudicata, użyteczne będzie przedstawienie w sposób bardziej szczegółowy, aniżeli czynione jest to zazwyczaj, stanowisk prezentowanych przez strony postępowania przed sądem krajowym, interweniujące państwa członkowskie oraz Komisję.

17. Lucchini oraz rząd czeski podnoszą zasadniczo, że prawomocny wyrok sądu jest nadrzędny w stosunku do interesu wspólnotowego polegającego na odzyskaniu pomocy przyznanej z naruszeniem prawa wspólnotowego. W tym względzie strony

te powołują się na wyroki w sprawach Eco Swiss [11], Köbler [12], Kühne & Heitz [13] oraz Kapferer [14]. Rząd włoski, rząd niderlandzki oraz Komisja także dostrzegają znaczenie zasady res iudicata znajdującej swój wyraz w wymienionych wyżej orzeczeniach, stoją jednak na stanowisku, że zasada ta nie ma zastosowania w niniejszej sprawie lub że należy uczynić od niej odstępstwo.

18. Przede wszystkim Lucchini kwestionuje dopuszczalność postanowienia odsyłającego. Przedstawione w tym zakresie argumenty oparte są, odpowiednio, na braku wspólnotowego przepisu prawnego, który wymagałby wykładni, nieistnieniu sporu, który wymagałby rozstrzygnięcia, oraz zarzucie, że przedstawione pytania prejudycjalne mają charakter hipotetyczny. Posiłkowo Lucchini kwestionuje ważność decyzji 90/555, która jej zdaniem zawiera pewne nieprawidłowości formalne.

19. Pod względem merytorycznym Lucchini powołuje się na utrwalone orzecznictwo, zgodnie z którym jedynym środkiem obrony, jaki państwo członkowskie może podnieść przeciwko zarzutom skargi o stwierdzenie uchybienia jego zobowiązaniom, wniesionej przez Komisję na podstawie art. 88 ust. 2 WE, jest całkowity brak możliwości prawidłowego wprowadzenia w życie decyzji Komisji. Spółka podnosi, że brak tej możliwości wynika z istnienia nieodwołalnego i bezwarunkowego wyroku wydanego przez Corte d'appello di Roma.

20. Lucchini uznaje istnienie zasady, według której pomoc państwa nie może zostać przyznana, jeżeli decyzja Komisji stwierdza, że pomoc ta jest niezgodna ze wspólnym rynkiem. Jednakże zdaniem tej spółki istnieje nadrzędna zasada prawa stanowiąca, że wszystkie podmioty gospodarcze mogą sądzić, iż korzystają z ochrony wynikającej z zasady res judicata, wywodząc taki wniosek z podstawowej zasady pewności prawa.

21. Oprócz wspomnianych wyżej wyroków, rząd czeski, podobnie jak Lucchini, powołuje się na art. 14 ust. 1 rozporządzenia (WE) nr 659/1999 [15], który stanowi, że Komisja nie może wymagać odzyskania pomocy, jeżeli byłoby to sprzeczne z ogólną zasadą prawa wspólnotowego. Według rządu czeskiego sytuacja taka zachodzi w przypadku zasady res judicata.

11 — Wyrok z dnia 1 czerwca 1999 r. w sprawie C-126/97 Eco Swiss, Rec. str. I-3055.

12 — Wyrok z dnia 30 września 2003 r. w sprawie C-224/01 Köbler, Rec. str. I-10239.

13 — Wyrok z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie C-453/00 Kühne & Heitz, Rec. str. I-837.

14 — Wyrok z dnia 16 marca 2006 r. w sprawie C-234/04 Kapferer, Zb.Orz. str. I-2585.

15 — Rozporządzenie Rady z dnia 22 marca 1999 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania art. 93 traktatu WE (Dz.U. L 83, str. 1).

22. Zdaniem rządu włoskiego zasada res judicata nie ma zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ w założeniu odnosi się ona do prawomocnych wyroków wydanych w postępowaniach między tymi samymi stronami, dotyczących tego samego przedmiotu sporu i wydanych na tej samej podstawie prawnej [16].

23. Rząd włoski podnosi, że trzecia z tych przesłanek nie została w tym przypadku spełniona, z jednej strony, ze względu na różnice między postępowaniem przed sądem cywilnym, które doprowadziło do wydania wyroku przez Corte d'appello di Roma, a postępowaniem administracyjnym aktualnie toczącym się przed sądem krajowym, a z drugiej strony, ze względu na okoliczność, że wyrok Corte d'appello di Roma nie jest oparty na trzecim kodeksie ani też nie uwzględnia decyzji Komisji 90/555.

24. Rząd włoski zwraca także uwagę, że Lucchini nie może powoływać się na ochronę swych uzasadnionych oczekiwań. Każde przedsiębiorstwo ma bowiem świadomość, że roszczenie o wypłatę pomocy może powstać tylko wtedy, gdy korzystna decyzja zostanie wydana zarówno na szczeblu krajowym, jak i wspólnotowym. Nawet prawomocny wyrok wydany na szczeblu krajowym nie oznacza sam w sobie, że dane przedsiębiorstwo może otrzymać pomoc. Musi ono jeszcze oczekiwać na podjęcie decyzji przez Komisję. Komisja nie jest zatem związana wyrokiem sądu krajowego. Nie istnieje więc zasługujące na ochronę uzasadnione oczekiwanie, które stałoby na przeszkodzie dokonaniu zwrotu wypłaconej pomocy. Rząd włoski zwraca dalej uwagę, że Lucchini mogła zaskarżyć decyzję Komisji, a wreszcie, że w odniesieniu do wspólnotowego systemu dotyczącego pomocy państwa kompetencje sądu krajowego są ograniczone. Skoro sąd taki nie może orzekać w przedmiocie zgodności pomocy państwa ze wspólnym rynkiem, moc wiążąca prawomocnego wyroku ma w tym przypadku ograniczony zakres.

25. Rząd niderlandzki charakteryzuje rozważaną tu sytuację jako wyjątkową i uzasadniającą odstępstwo od zasady powagi rzeczy osądzonej oraz zasady autonomii procesowej sądów krajowych. Powołując się na wyrok w sprawie Kapferer, rząd niderlandzki utrzymuje, że jako punkt wyjściowy należy przyjąć niedopuszczalność naruszania zasady powagi rzeczy osądzonej. Kwestionowanie prawomocnego wyroku sądu stanowiłoby poważne naruszenie zasady pewności prawa, stabilności stosunków prawnych, a także podważyłoby znacząco autorytet samej władzy sądowniczej. Po drugie, rząd niderlandzki wskazuje na zasadę autonomii procesowej sądów krajowych, w świetle której regułą jest, że prawomocne orzeczenia sądu mogą być kwestionowane wyłącznie ze względu na ich niezgodność z prawem wspólnotowym, o ile zezwalają na to krajowe przepisy proceduralne.

16 — Dla zilustrowania tego zagadnienia rząd włoski powołuje się na wyrok z dnia 19 września 1985 r. w sprawach połączonych 172/83 i 226/83 Hoogovens Groep przeciwko Komisji, Rec. str. 2831, pkt 9.

26. Rząd niderlandzki wyraża jednak pogląd, że biorąc pod uwagę szczególny charakter okoliczności zachodzących w niniejszej sprawie, mamy tu do czynienia z sytuacją wyjątkową. Według rządu niderlandzkiego decydują o tym następujące czynniki: 1) sprawa dotyczy orzeczenia sądowego odnoszącego się do kwestii pomocy państwa, w zakresie której wyłączne kompetencje zastrzeżone są dla Komisji; 2) Komisja wydała wcześniej decyzję, z której jednoznacznie wynika, że późniejsze orzeczenie sądu jest sprzeczne z prawem wspólnotowym — w tym kontekście rząd niderlandzki zwrócił uwagę, iż wspomniana decyzja Komisji wiąże wszystkie organy państwa członkowskiego, w tym także sądy krajowe; 3) sąd krajowy i strony toczącego się przed nim postępowania wiedziały lub powinny były wiedzieć, że pomoc została wcześniej uznana za niezgodną ze wspólnym rynkiem. Według rządu niderlandzkiego postanowienia traktatu dotyczące pomocy państwa byłyby pozbawione skuteczności, gdyby uznać, że w sytuacji wyjątkowej, takiej jak ta zachodząca w niniejszej sprawie, żaden zwrot pomocy nie może mieć miejsca.

27. Zdaniem Komisji należy dokonać rozróżnienia pomiędzy mocą wiążącą orzeczeń wydanych w postępowaniu kontradyktoryjnym i zawierających rozstrzygnięcie w przedmiocie praw, którymi strony postępowania mogą swobodnie dysponować, a mocą wiążącą orzeczeń wydanych przez sądy krajowe w odniesieniu do kwestii pomocy państwa, będącej dziedziną, w której interesy władz państwowych i beneficjentów pomocy są często zgodne i w której fundamentalną dla obydwu stron kwestię zgodności pomocy państwa z prawem regulują bezwzględnie obowiązujące przepisy wspólnotowe.

28. Na wstępie Komisja powołuje się na wynikający z prawa wspólnotowego obowiązek wcześniejszego zgłaszania jej pomocy. Ten obowiązek dotyczy państw członkowskich jako takich, bez względu na to, który z ich organów posiada kompetencje w zakresie przyznawania pomocy. Obowiązek ten rozciąga się więc także na sądy. Okoliczność, że pomoc przyznawana jest na podstawie wydanego w tym przedmiocie orzeczenia sądu krajowego nie zwalnia państwa członkowskiego z obowiązku uprzedniego zgłoszenia pomocy oraz powstrzymania się od jej przyznania przed uzyskaniem zgody Komisji. O relacjach pomiędzy organem wyposażonym w kompetencje w zakresie przyznawania pomocy a organem odpowiedzialnym za jej zgłoszenie rozstrzyga porządek wewnętrzny i nie mogą one stać na przeszkodzie stosowaniu prawa wspólnotowego.

29. Przyjęcie założenia, że orzeczenie sądu cywilnego mogłoby stanąć na przeszkodzie odzyskaniu pomocy wynika, według Komisji, z pomieszania dwóch różnych poziomów: procedury krajowej (w szczególności zaś konsekwencji, jakie wyrok wydany przez sąd cywilny wywiera na zakres kompetencji administracji państwowej) oraz postępowania w przedmiocie przyznania pomocy państwa, którego wynik uzależniony jest nie tylko od ukończenia procedury krajowej, ale także — do czasu zatwierdzenia przez Komisję zgłoszonej pomocy — od wypełnienia zobowiązań wynikających z prawa wspólnotowego.

30. W niniejszej sprawie właściwe władze włoskie zgłosiły Komisji plan pomocy zgodnie z wymogami ustanowionymi w tym zakresie przez trzeci kodeks. Decyzja podjęta przez władze krajowe w przedmiocie wniosku o przyznanie pomocy złożonego przez Lucchini została wydana z zastrzeżeniem udzielenia zgody przez Komisję. Komisja uznała jednak pomoc za niezgodną ze wspólnym rynkiem. Decyzja władz krajowych nie wywarła więc żadnego skutku.

31. Znacznie później włoskie sądy (najpierw Tribunale civile e penale di Roma, a następnie Corte d'appello) uznały istnienie po stronie Lucchini podmiotowego prawa do wypłaty kwestionowanej pomocy. Stworzyło to podstawę do wydania przez władze włoskie dekretu, na mocy którego pomoc została przyznana, chociaż także i ten dekret zawierał zastrzeżenie.

32. Komisja prezentuje dwie hipotezy. Pierwsza z nich zakłada, że przyznana pomoc odpowiada pomocy, która była przedmiotem oceny Komisji, a więc tej, która została zabroniona. Druga hipoteza zakłada, że chodzi tu o pomoc inną niż ta, która była przedmiotem zgłoszenia i oceny. W obydwu tych przypadkach z orzecznictwa wynika wystarczająco jasno, jakie stanowisko powinien zająć sąd. W pierwszym przypadku jest on związany decyzją, mocą której pomoc została uznana za niezgodną ze wspólnym rynkiem — sąd powinien wyciągnąć z tego faktu stosowne konsekwencje. W drugim przypadku, zgodnie z dokonaną przez Trybunał wykładnią, bezpośrednie zastosowanie znajduje postanowienie ustanawiające zobowiązanie do zawieszenia pomocy (tzw. zobowiązanie „standstill") zawarte w art. 88 ust. 3 WE.

33. W rozpatrywanej sytuacji mamy w istocie do czynienia z decyzją wydaną na szczeblu wspólnotowym, która stała się niezaskarżalna. Niezaskarżalność takiej decyzji jest także wyrazem zasady pewności prawa, wspomniana decyzja wiąże zatem wszystkie organy państwa włoskiego. Ponadto, w ocenie Komisji, kwestia prawomocności wyroków wydanych przez włoskie sądy dotyczy wyłącznie krajowej fazy postępowania w przedmiocie pomocy państwa, nie dotyczy ona natomiast postępowania na poziomie wspólnotowym.

34. Komisja powołuje się także na orzecznictwo [17], według którego przepisy krajowe należy stosować w taki sposób, aby nie uniemożliwiały one w praktyce wymaganego przez przepisy wspólnotowe odzyskania pomocy państwa oraz aby interesy Wspólnoty były w pełni uwzględniane, jak również na orzecznictwo [18], z którego wynika, że zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego wymaga niekiedy relatywizacji zasady pewności prawa.

35. Komisja wskazuje wreszcie, iż pierwszeństwo prawa wspólnotowego może oznaczać, że wszelkie krajowe akty o charakterze administracyjnym, a nawet prawnym, winny ustąpić pierwszeństwa przepisom

17 — Komisja cytuje w tym miejscu wyrok z dnia 20 września 1990 r. w sprawie C-5/89 Komisja przeciwko Niemcom („BUG-Alutechnik"), Rec. str. I-3437 oraz wyrok z dnia 20 marca 1997 r. w sprawie C-24/95 Alcan Deutschland, Rec. str. I-1591.

18 — Komisja powołuje się w tym kontekście m.in. na wyrok z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawie C-201/02 Wells, Rec. str. I-723, pkt 64 i nast; wyrok z dnia 28 czerwca 2001 r. w sprawie C-118/00 Larsy, Rec. str. I-5063, pkt 51–55 oraz ww. w przypisie 13 wyrok w sprawie Kühne & Heitz, pkt 23–28.

wspólnotowym, w sytuacji gdy są z tymi przepisami niezgodne. Komisja twierdzi, że nie widzi powodu, dla którego nie miałoby tak być w przypadku prawomocnego wyroku, który okazał się niezgodny z prawem wspólnotowym.

B — *Ocena*

36. Zasada res judicata zawarta jest w krajowych systemach prawnych wszystkich państw członkowskich. W interesie pewności prawa leży, aby orzeczenia sądów, przeciwko którym nie przysługuje środek zaskarżenia, były niepodważalne w stosunkach społecznych, inaczej mówiąc, aby stawały się faktami prawnymi. Takie fakty prawne winny być respektowane. Oznacza to, że niedopuszczalne jest kolejne odwołanie dotyczące tego samego przedmiotu, wniesione przeciwko tej samej stronie i oparte na tych samych zarzutach.

37. Badania porównawcze dowodzą jednak, że mimo znacznej wagi, jaką przywiązuje się do zasady res judicata, nie ma ona charakteru bezwzględnego. Liczne krajowe systemy prawne przewidują odstępstwa od zasady res judicata, chociaż odstępstwa te obwarowane są ścisłymi zastrzeżeniami [19]. Może to mieć miejsce na przykład w sytuacji, gdy popełnienie zostało oszustwo lub gdy prawomocny wyrok wydany został z ewidentnym naruszeniem podstawowych praw. Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, iż zasada res judicata nie może obejmować oczywistych naruszeń podstawowych praw (wspólnotowych) [20].

38. Zasada res judicata respektowana jest także w systemie prawa wspólnotowego [21]. Uzasadnienie jej stosowania jest takie samo, jak uzasadnienie obowiązujące na gruncie krajowych systemów prawnych. Co więcej doniosłość tej zasady uznawana jest także w odniesieniu do zależności pomiędzy prawem wspólnotowym a prawem krajowym. Stanowisko to zostało potwierdzone w wyrokach wydanych w sprawach: Eco Swiss, Köbler, Kühne & Heitz oraz Kapferer.

39. Należy jednak zwrócić uwagę, że w żadnej z tych spraw nie kwestionowano wykonywania kompetencji wspólnotowych jako takich.

40. W sprawie Köbler sąd krajowy orzekający w ostatniej instancji zastosował prawo

19 — Obszerna analiza porównawcza zawarta jest w dokumencie „Note de recherche" dotyczącym funkcji oraz znaczenia zasady res judicata w państwach członkowskich (dokument wewnętrzny), który w związku z niniejszą sprawą sporządzony został na prośbę Trybunału przez Direction Bibliothèque, Recherche et Documentation.

20 — Zobacz w szczególności wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 kwietnia 2002 r. w sprawie S.A. Dangeville przeciwko Francji, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-III.

21 — Zobacz, przykładowo, postanowienie z dnia 11 lipca 1996 r. w sprawie C-397/95 P Coussios przeciwko Komisji, Rec. str. I-3873 oraz wyrok z dnia 1 czerwca 2006 r. w sprawach połączonych C-442/03 P i C-471/03 P P & O European Ferries i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. I-4845 oraz orzecznictwo cytowane tamże.

wspólnotowe w nieprawidłowy sposób. Trybunał uznał, że pod pewnymi warunkami mogło to umożliwić wystąpienie z powództwem odszkodowawczym. Wydany w tej sprawie wyrok nie wywołał jednak żadnych następstw w odniesieniu do kwestii wykonywania kompetencji wspólnotowych.

41. W sprawie Kühne & Heitz także chodziło o nieprawidłowe zastosowanie prawa wspólnotowego przez sąd krajowy. W wyroku wydanym w tej sprawie sposób realizacji kompetencji wspólnotowych również nie został zakwestionowany.

42. To samo dotyczy wyroków wydanych w sprawach Eco Swiss oraz Kapferer. Co więcej w sprawach tych wniesienie odwołania było możliwe, jednak strony nie dokonały tej czynności w zawitym terminie.

43. W sprawie Eco Swiss wstępne orzeczenie trybunału arbitrażowego mające charakter orzeczenia ostatecznego zostało zaskarżone po upływie wyznaczonego terminu. Terminy przewidziane na wniesienie środka zaskarżenia nie czyniły same w sobie korzystania z uprawnień wynikających z prawa wspólnotowego ani nadmiernie utrudnionym, ani faktycznie niemożliwym. W takich okolicznościach prawo wspólnotowe nie wymaga, aby sąd krajowy odstąpił od stosowania odnośnych krajowych przepisów proceduralnych, nawet gdyby umożliwiło to stwierdzenie wystąpienia ewentualnego naruszenia prawa wspólnotowego [22].

44. W sprawie Kapferer na wstępie podniesiony został zarzut braku jurysdykcji sądu krajowego, oparty na rozporządzeniu (WE) nr 44/2001 [23]. Zarzut ten został oddalony, lecz orzeczenie co do istoty sprawy zostało wydane na korzyść przeciwnika procesowego R. Kapferer — spółki prowadzącej działalność w zakresie sprzedaży wysyłkowej. Przedsiębiorstwo to nie widziało więc powodu podnoszenia zarzutu braku jurysdykcji po raz kolejny, gdy orzeczenie to zostało zaskarżone przez R. Kapferer. W rezultacie orzeczenie to stało się prawomocne w części, która nie została zaskarżona. Także i w tej sytuacji Trybunał orzekł, że prawo wspólnotowe nie wymaga, aby sąd krajowy odstępował od stosowania właściwych krajowych przepisów proceduralnych, na mocy których orzeczenie sądu krajowego stało się prawomocne.

45. Wspomniane wyżej wyroki wydane w sprawach Köbler oraz Kühne & Heitz łączy to, że dotyczyły osób prywatnych, które wyczerpały już wszelkie dostępne środki zaskarżenia. W obydwu przypadkach sąd orzekający w ostatniej instancji zaniechał wystąpienia do Trybunału z pytaniami

22 — Ponadto naruszenie to mogło zostać „naprawione" przez Komisję lub krajowe władze ds. konkurencji — sprawa ta dotyczyła porozumienia, które mogło być sprzeczne z art. 81 WE. Na drogę prawną mogły także wystąpić pokrzywdzone podmioty konkurencyjne, względem których orzeczenie nie miało powagi rzeczy osądzonej.

23 — Rozporządzenie Rady z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, str. 1).

prejudycjalnymi, czego skutkiem było dokonanie błędnej wykładni prawa wspólnotowego. W sprawie Köbler możliwe było przyznanie odszkodowania z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego przez sąd orzekający w ostatniej instancji. W sprawie Kühne & Heitz przyznanie takiego odszkodowania stawało się możliwe w przypadku naruszenia zasady res judicata (na mocy orzeczenia sądowego kwestionowana decyzja organu administracyjnego uprawomocniła się) poprzez przekształcenie uprawnienia organu administracyjnego do zmiany wydanej wcześniej decyzji w obowiązek dokonania takiej zmiany w okolicznościach omawianej sprawy.

46. Z orzecznictwa tego można wywnioskować, że same strony ponoszą odpowiedzialność wiążącą się z dochodzeniem praw, którymi mogą one swobodnie dysponować (sprawa Kapferer) lub uprawnień, które mogą one wywodzić z prawa wspólnotowego (sprawy Köbler, Kühne & Heitz). Jeżeli dopuszczą one do bezskutecznego upływu terminu przewidzianego na wniesienie odwołania [24], uznają jego wnoszenie za bezcelowe lub w ogóle nie wezmą udziału w postępowaniu, muszą one pogodzić się z konsekwencjami w postaci utraty możliwości późniejszego dochodzenia uprawnień wywodzonych z prawa wspólnotowego. Jeżeli jednak strony te podejmą środki zmierzające do obrony swych interesów prawnych, a czyniąc to, wykorzystają w pełni możliwości przewidziane przez krajowy porządek prawny, mogą one także skorzystać z przewidzianych prawem krajowym możliwości w zakresie dochodzenia odszkodowania z tytułu szkód wyrządzonych bezprawnym działaniem organów państwowych, tj. niezgodnym z prawem wspólnotowym postępowaniem administracji państwowej lub właściwych władz sądowniczych (jak w sprawie Köbler) lub, jeżeli zezwala na to prawo krajowe, domagania się zmiany spornej decyzji administracyjnej (jak w sprawie Kühne & Heitz). Chociaż przywołane orzecznictwo, w którym poszanowanie zasady res judicata w relacjach pomiędzy stronami urasta do rangi zasady prawnej, najwyraźniej nie sprzeciwia się wszelkim możliwym odstępstwom od tej zasady, odstępstwa takie dopuszczalne są jedynie w sytuacjach wyjątkowych, w których paremia „res judicata pro veritate habetur", mająca zastosowanie do obydwu stron postępowania, winna ustąpić na rzecz ważniejszego interesu prawnego.

47. Jednakże w niniejszej sprawie prawomocny wyrok wydany przez Corte d'appello di Roma nie tylko kształtuje kreowane przez włoskie prawo stosunki prawne pomiędzy subwencjonowanym przedsiębiorstwem a państwem włoskim, ale także narusza on wynikające z prawa wspólnotowego i zastrzeżone dla Komisji kompetencje w zakresie oceny planowanej pomocy pod względem jej zgodności ze wspólnym rynkiem oraz przewidziane prawem wspólnotowym zobowiązania podjęte przez Włochy w zakresie przyznawania pomocy państwa.

48. W niniejszej sprawie nie mamy do czynienia ze sporem między krajowym organem administracji a osobą prywatną, który mógłby zostać rozwiązany wyłącznie w ramach krajowego systemu prawnego, lecz

24 — Terminy te winny być oczywiście terminami rozsądnymi.

ze sporem, który winien być oceniany przede wszystkim na płaszczyźnie prawa wspólnotowego i w którym rozróżnienie między wspólnotowym a krajowym systemem prawnym — a więc także między zobowiązaniami sądu krajowego wynikającymi z obydwu tych systemów prawnych — winno zostać dokonane w sposób bardzo precyzyjny.

Zobowiązania ciążące na sądach krajowych

49. W odniesieniu do tego zagadnienia rozpocznę rozważania od analizy zobowiązań ciążących na sądzie krajowym w zakresie stosowania i zapewnienia poszanowania istotnych dla sprawy przepisów prawa wspólnotowego.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że zadania i kompetencje w zakresie stosowania wspólnotowych przepisów dotyczących pomocy państwa zostały wyraźnie rozdzielone między Komisję a sądy krajowe.

50. Komisja, będąca organem administracyjnym odpowiedzialnym za wprowadzanie w życie i rozwój polityki konkurencji w interesie publicznym Wspólnoty, posiada wyłączne kompetencje w zakresie badania wszelkich środków pomocowych, o których mowa w art. 87 ust. 1 WE oraz w odnośnym kodeksie EWWiS, pod względem ich zgodności ze wspólnym rynkiem [25].

51. Państwa członkowskie zobowiązane są zatem do zgłoszenia Komisji planowanych środków pomocowych (obowiązek zgłoszenia) oraz do powstrzymania się od wprowadzania ich w życie do czasu wyrażenia opinii przez Komisję (zobowiązanie do zawieszenia pomocy określane też jako zobowiązanie „standstill"). W przypadku wydania decyzji „pozytywnej" planowana pomoc może zostać wprowadzona w życie. Jeżeli jednak decyzja jest „negatywna", zobowiązanie do zawieszenia pomocy przekształca się w definitywny zakaz jej przyznania [26].

52. Pomoc wypłacona przed dokonaniem zgłoszenia lub pomoc wypłacona mimo nieukończenia toczącego się w jej przedmiocie postępowania winna zostać zwrócona. Główną obowiązującą w tym zakresie zasadę można ująć w następujących słowach: państwa członkowskie nie mogą przyznać pomocy dopóki Komisja nie przedstawi w sposób wyraźny swej opinii co do tego, czy pomoc ta jest zgodna ze wspólnym rynkiem.

25 — Zobacz w szczególności wyrok z dnia 21 listopada 1991 r. w sprawie C-354/90 Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires en Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon (określany jako „wyrok w sprawie FNCE i in."), Rec. str. I-5505.

26 — Odnośnie do celu i zakresu tych zobowiązań zob. w szczególności wyroki: z dnia 11 grudnia 1973 r. w sprawie 120/73 Lorenz, Rec. str. 1471, pkt 3 i 4; z dnia 21 maja 1977 r. w sprawach połączonych 31/77 R i 53/77 R Komisja przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, Rec. str. 921, pkt 16–29; z dnia 9 października 1984 r. w sprawach połączonych 91/83 i 127/83 Heineken, Rec. str. 3435, pkt 20 oraz z dnia 14 lutego 1990 r. w sprawie C-301/87 Francja przeciwko Komisji („Boussac"), Rec. str. I-307, pkt 16 i 17. Zobacz także, przykładowo, wyrok z dnia 28 stycznia 2003 r. w sprawie C-334/99 Niemcy przeciwko Komisji, Rec. str. I-1139, pkt 49 oraz wyrok z dnia 15 lipca 2004 r. w sprawie C-501/00 Hiszpania przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. I-6717, pkt 67–69.

53. Sądy krajowe nie są więc upoważnione do orzekania w przedmiocie zgodności pomocy ze wspólnym rynkiem [27]. Z drugiej strony, w ramach wspólnotowego systemu prawnego pełnią one istotną rolę w zakresie egzekwowania wspólnotowych przepisów dotyczących pomocy państwa, polegającą mianowicie na zapewnianiu poszanowania wspomnianej zasady, zgodnie z którą pomoc nie może zostać przyznana bez wyraźnej zgody Komisji, a także na stosowaniu i egzekwowaniu przepisów uchwalanych przez Komisję w wykonaniu jej kompetencji.

54. Artykuł 88 ust. 3 WE jest wiążącym i bezpośrednio skutecznym postanowieniem traktatowym, zakazującym faktycznego wypłacania pomocy, niezależnie od jej formy, bez udziału Komisji i uzyskania jej uprzedniej zgody. To samo dotyczy art. 6 kodeksu pomocy mającego zastosowanie w niniejszej sprawie. Sądy krajowe powinny zatem postępować w jednolity sposób, w każdym przypadku gdy zostaną poproszone o dokonanie oceny podjętej na szczeblu krajowym decyzji dotyczącej przyznania pomocy lub o rozstrzygnięcie, czy postanowienia art. 88 ust. 3 WE lub odpowiadające im postanowienia zawarte w kodeksie pomocy EWWiS są respektowane.

55. Główne zasady takiego postępowania były przedmiotem rozważań w licznych wyrokach, w których Trybunał stanął na stanowisku, że sądy krajowe winny zapewniać ochronę praw jednostek w sytuacjach, gdy wspomniana zasada zostaje naruszona przez władze państwowe oraz muszą wyciągnąć wszystkie wynikające z prawa krajowego konsekwencje, zarówno w odniesieniu do ważności aktów wprowadzających w życie środki pomocy, jak i odzyskania wsparcia finansowego udzielonego w międzyczasie [28].

56. Po drugie, działanie sądu krajowego winno opierać się na bezpośrednio skutecznych decyzjach Komisji podjętych na mocy art. 88 ust. 2 WE. Już w wyroku wydanym w sprawie Capolongo [29] Trybunał orzekł, że decyzje podejmowane przez Komisję w ramach procedury kontrolnej przewidzianej w pierwszym akapicie art. 88 ust. 2 WE są bezpośrednio skuteczne. Prowadzi to do wniosku, że sądy krajowe powinny także wyciągać konsekwencje wynikające z decyzji negatywnych, tj. decyzji wyrażających zakaz zapisany w art. 87 ust. 1 WE [30].

57. Po trzecie, sąd krajowy może odgrywać pewną rolę w sytuacji, gdy Komisja podejmie decyzję nakazującą zwrot pomocy. Zgodnie z art. 249 WE w związku z art. 10 WE decyzje

27 — Zobacz ww. w przypisie 25 wyrok w sprawie FNCE i in., pkt 12. Zobacz także wyrok z dnia 11 lipca 1996 r. w sprawie C-39/94 Syndicat français de l'Express international i in. (wyrok w sprawie „SFEI"), Rec. str. I-3547, pkt 42 oraz wyrok z dnia 17 czerwca 1999 r. w sprawie C-295/97 Piaggio, Rec. str. I-3735, pkt 30.

28 — Zobacz w szczególności ww. w przypisie 26 wyrok w sprawie Lorenz, pkt 8; ww. w przypisie 25 wyrok w sprawie FNCE i in., pkt 12; ww. w przypisie 27 wyrok w sprawie SFEI, pkt 40; wyrok z dnia 16 grudnia 1992 r. w sprawie C-17/91 Lornoy i in., Rec. str. I-6523, pkt 30; wyrok z dnia 13 stycznia 2005 r. w sprawie C-174/02 Streekgewest, Zb.Orz. str. I-85, pkt 17 oraz wyrok z dnia 15 czerwca 2006 r. w sprawach połączonych C-393/04 i C-41/05 Air Liquide Industries Belgium, Zb.Orz. str. I-5293, pkt 42.

29 — Wyrok z dnia 19 czerwca 1973 r. w sprawie 77/72, Rec. str. 611, pkt 6. Zobacz także wyrok z dnia 22 marca 1977 r. w sprawie 78/76 Steinike & Weinlig, Rec. str. 595.

30 — Zobacz ww. w przypisie 29 wyrok w sprawie Steinike & Weinlig.

takie wiążą wszystkie organy państw członkowskich, w tym krajowe władze sądownicze. Sąd krajowy powinien więc wyciągnąć z tych postanowień stosowne wnioski.

58. Ponadto decyzje te nakładają na będące ich adresatami państwa członkowskie wyraźne i bezwarunkowe zobowiązania, których spełnienia państwa te nie mogą uniknąć. Zobowiązania te oddziałują także na zainteresowane osoby prywatne. Po pierwsze, podmioty, którym pomoc przyznana została w sposób niezgodny z prawem, winny ją zwrócić. Po drugie, jeżeli państwo członkowskie nie wywiąże się ze zobowiązania w zakresie odzyskania pomocy w wyznaczonym terminie, zainteresowane osoby trzecie mogą dochodzić wykonania tego zobowiązania przed sądami krajowymi [31] [32].

59. Istnienie tak kategorycznego zobowiązania można wytłumaczyć faktem, iż zapewnia ono podstawowej zasadzie wyrażonej w art. 87 ust. 1 WE, zgodnie z którą konkurencja na wspólnym rynku nie może być zakłócana przez krajowe środki podejmowane w zakresie pomocy państwa, skutek zamierzony przez strony traktatu.

60. Podkreśliłbym wreszcie, że zwrot takiej pomocy powinien być dokonywany zgodnie z krajowymi przepisami proceduralnymi, o ile nie czyni to wymaganego przez prawo wspólnotowe zwrotu pomocy praktycznie niemożliwym (zasada skuteczności) [33].

61. Wobec powyższego sąd krajowy, do którego zwrócono się o wydanie rozstrzygnięcia w przedmiocie przyznania pomocy na podstawie prawa krajowego, winien w każdym przypadku ustalić, czy wypełnione zostały zobowiązania wynikające z art. 88 ust. 3 WE lub, jak w niniejszej sprawie, ze stanowiącego jego odpowiednik przepisu zawartego w stosownym kodeksie pomocy EWWiS oraz czy istnieją jakiekolwiek decyzje Komisji, które sprzeciwiają się wypłacie kwestionowanej pomocy bądź też poddają taką wypłatę ograniczeniom lub uzależniają ją od spełnienia szczególnych warunków.

62. Współistnienie wspólnotowego i krajowych systemów prawnych zakłada więc, że sądy krajowe, stosując prawo krajowe, powinny zawsze badać, czy spełnione zostały wymogi przewidziane w systemie prawa wspólnotowego oraz czy stosowanie prawa krajowego nie narusza kompetencji Komisji w zakresie egzekwowania przepisów dotyczących przyznawania pomocy jako jednego z filarów wspólnotowego systemu prawnego. W odniesieniu do

31 — Zobacz w szczególności ww. w przypisie 28 wyrok w sprawie Streekgewest.

32 — Komisja może też skorzystać z przyznanego jej na mocy art. 88 WE i 228 WE prawa do żądania zastosowania się do decyzji dotyczącej odzyskania pomocy.

33 — Zobacz w szczególności wyrok z dnia 2 lutego 1989 r. w sprawie 94/87 Komisja przeciwko Niemcom, Rec. str. 175, pkt 12; wyrok z dnia 21 marca 1990 r. w sprawie C-142/87 Belgia przeciwko Komisji („Tubemeuse"), Rec. str. I-959, pkt 61; ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie BUG-Alutechnik, pkt 12; ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Alcan Deutschland, pkt 24 oraz wyrok z dnia 12 października 2000 r. w sprawie C-480/98 Hiszpania przeciwko Komisji, Rec. str. I-8717, pkt 34.

tej kwestii odwołam się do wyroku wydanego w sprawie Eco Swiss [34], w którym Trybunał wyraźnie wskazał, że przepisy traktatów dotyczące konkurencji należą do dziedziny polityki publicznej. Tak samo jest w przypadku przepisów dotyczących konkurencji, znajdujących zastosowanie w relacji między Wspólnotą a jej państwami członkowskimi, a więc — w tym przypadku — postanowień art. 87 WE, art. 88 WE oraz art. 4 EWWiS.

63. Podkreśliłbym nadto, że w postępowaniu prowadzonym w niniejszej sprawie przed sądem krajowym państwo włoskie wypełniło, a przynajmniej starało się wypełnić zobowiązania wynikające z art. 6 kodeksu pomocy. Władze włoskie zgłosiły Komisji swą pierwotną decyzję, w której wyrażony został zamiar przyznania pomocy spółce Lucchini. Ponadto władze włoskie nie miały zamiaru wypłacenia pomocy przed podjęciem decyzji przez Komisję, a nawet gdy wypłata pomocy została nakazana mocą orzeczenia Corte d'appello di Roma, pomoc została ostatecznie wypłacona z wyraźnym zastrzeżeniem.

64. Ze swej strony Komisja poddała ocenie plan przyznania pomocy, o którym została poinformowana. Postąpiła przy tym zgodnie ze wszelkimi właściwymi przepisami proceduralnymi, w szczególności zaś opublikowała zgłoszenie tak, aby umożliwić samym zainteresowanym oraz osobom trzecim przedstawienie swych uwag dotyczących tej kwestii. Ponadto decyzja, w której Komisja wyraziła ostatecznie swe negatywne stanowisko, została w należyty sposób przedstawiona rządowi włoskiemu, a następnie opublikowana.

65. W tych okolicznościach należy stwierdzić, że wskutek niedopatrzenia lub zaniedbania właściwych włoskich sądów powszechnych zarówno w pierwszej, jak i w drugiej instancji popełnione zostały poważne błędy.

66. Sąd pierwszej instancji uchybił opisanym wyżej zobowiązaniom w zakresie spójnego ustalenia, czy poszanowany został art. 88 ust. 3 lub, w zależności od przypadku, art. 6 kodeksu pomocy, a także czy wydana została decyzja, na mocy której Komisja w sposób wyraźny zaakceptowała pomoc. Co więcej także w postępowaniu odwoławczym Corte d'appello di Roma nie wziął pod uwagę negatywnej decyzji podjętej w międzyczasie przez Komisję. Pozostawię tę okoliczność bez komentarza. Nie będę tu rozważać przyczyn, które skłoniły sąd drugiej instancji do przekonania, iż należało w tym przypadku odstąpić od stosowania prawa wspólnotowego. W przypadku tak rażącego uchybienia za niestosowne uważam kontynuowanie pedagogicznych rozważań zmierzających do wyjaśnienia przyczyn czyniących to rozumowanie wadliwym.

67. Warto w tym miejscu dodać, że władze włoskie także popełniły błąd. Zwróciły one wprawdzie uwagę sądu drugiej instancji na

34 — Wymienionego wyżej w przypisie 11, pkt 36 i 39. W opinii wydanej przeze mnie w sprawie C-321/99 P ARAP i in. przeciwko Komisji (wyrok w tej sprawie wydany został w dniu 16 maja 2002 r., Rec. str. I-4287) wyjaśniłem już, że art. 87 WE i 88 WE należą do dziedziny polityki publicznej (zob. pkt 189 opinii).

okoliczność, że kwestionowana pomoc nie mogła zostać wypłacona przed wydaniem przez Komisję jednoznacznej decyzji stwierdzającej zgodność pomocy ze wspólnym rynkiem, najwyraźniej jednak umknęło ich uwadze, że w międzyczasie Komisja wydała decyzję, na mocy której wnioskowana pomoc została uznana za niezgodną ze wspólnym rynkiem.

68. Należy wreszcie wspomnieć, że spółka Lucchini, będąca stroną powodową w postępowaniu przed włoskimi sądami powszechnymi, wiedziała lub powinna była wiedzieć — jako jeden z największych włoskich producentów stali, któremu treść art. 4 EWWiS oraz kodeksów pomocy była dobrze znana — że rząd włoski mógł dokonać rzeczywistej wypłaty przyrzeczonej pomocy dopiero po uzyskaniu zgody Komisji. Ponadto, gdy Komisja przedstawiła swą decyzję odmowną, spółka Lucchini nie skorzystała ze środków zaskarżenia decyzji dostępnych na mocy prawa wspólnotowego. Nie mogę oprzeć się wrażeniu, że Lucchini szukała najsłabszego ogniwa w łańcuchu sądów upoważnionych do wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie zgodności z prawem przyznanej pomocy.

69. Wszystko to doprowadziło do sytuacji, w której pomoc państwa została wypłacona, a warunki konkurencji w odnośnym sektorze wspólnego rynku uległy zakłóceniu. Ważniejsza niż ten konkretny skutek, który sam w sobie stanowi poważne, incydentalne naruszenie wspólnotowego porządku prawnego, jest być może okoliczność, że orzeczenie to pozbawiło kompetencji wykonywanych przez Komisję w interesie Wspólnoty ich skuteczności. Prawomocny wyrok, na mocy którego Corte d'appello di Roma nakazał wypłatę pomocy, doprowadził zatem do pominięcia rozdziału między Wspólnotę a państwa członkowskie kompetencji w zakresie przyznawania pomocy państwa.

70. Podsumowując, kluczowym zagadnieniem jest to, czy prawomocny wyrok wydany w opisanych wyżej okolicznościach, który — co jasno wynika z powyższych rozważań opinii — może mieć poważne następstwa w odniesieniu do wynikającego z samego traktatu rozdziału kompetencji między Wspólnotę a państwa członkowskie i który może także uniemożliwić wykonywanie przez Komisję przypisanych jej kompetencji, należy uznać za niepodlegający zaskarżeniu.

71. Według mnie na pytanie to należy udzielić odpowiedzi przeczącej.

72. W odniesieniu do tego zagadnienia należy uwzględnić następujące rozważania: kluczowe znaczenie ma okoliczność, że dokonując wykładni prawa krajowego, sądy krajowe nie mogą wydawać rozstrzygnięć ignorujących zasadniczy podział kompetencji wynikających z traktatu pomiędzy

Wspólnotę a państwa członkowskie. Dotyczy to także orzeczeń, które zyskały status prawomocnych.

73. Zasada ta ma szczególnie doniosłe znaczenie, gdy chodzi o stosowanie postanowień traktatowych wyrażających podstawowe zasady wspólnotowego prawa materialnego, których przykładami są w niniejszej sprawie art. 87 WE oraz [88] WE. Jest tak zwłaszcza wówczas, gdy obowiązek prawny ciążący na sądzie krajowym jest jednoznacznie zapisany w samym traktacie i potwierdzony w odnośnym orzecznictwie, a jest tak w przypadku art. 88 ust. 3 WE oraz utrwalonego orzecznictwa Trybunału odnoszącego się do tego postanowienia.

74. W tych okolicznościach prawomocność orzeczenia, które opiera się wyłącznie na wykładni prawa krajowego i które w oczywisty sposób nie uwzględnienia zastosowania właściwych przepisów prawa wspólnotowego, nie może stać na przeszkodzie wykonaniu kompetencji przysługujących Komisji na mocy stosownych przepisów prawa wspólnotowego.

75. Okoliczność, że w niniejszej sprawie Lucchini nie może w żaden sposób powoływać się na zasadę ochrony uzasadnionych oczekiwań stanowić może, moim zdaniem, najwyżej argument pomocniczy.

76. Według mnie podejście takie znajduje jednoznaczne potwierdzenie w orzecznictwie Trybunału. Po raz kolejny odwołam się w tym kontekście do wyroku wydanego w sprawie Eco Swiss, w którym Trybunał stwierdził, że art. 81 WE stanowi podstawowe postanowienie, mające zasadnicze znaczenie z punktu widzenia realizacji zadań powierzonych Wspólnocie, w szczególności zaś w odniesieniu do funkcjonowania wspólnego rynku. Z wyroku tego jasno wynika także, iż sąd krajowy, do którego zwrócono się o wydanie rozstrzygnięcia w przedmiocie mocy obowiązującej orzeczenia arbitrażowego, winien z urzędu ustalić, czy zastosowanie znajduje art. 81 WE.

77. Można w tym miejscu odwołać się także do podobnego wyroku wydanego w sprawie Masterfoods i HB [35]. W wyroku tym Trybunał orzekł, że aby spełniać rolę przypisaną jej przez traktat, Komisja nie może być związana orzeczeniem sądu krajowego wydanym na podstawie art. 85 ust. 1 oraz art. 86 traktatu WE. Trybunał wywnioskował stąd, że Komisja może w dowolnym czasie wydawać w konkretnych sprawach decyzje na podstawie art. 85 i 86 traktatu WE, nawet w sytuacji gdy dana umowa lub praktyka była już wcześniej przedmiotem rozstrzygnięcia sądu krajowego, a decyzja, którą zamierza wydać Komisja, stoi w sprzeczności z tym orzeczeniem sądowym.

78. W tym samym wyroku Trybunał stwierdził także, że gdy sądy krajowe orzekają w sprawie porozumień lub praktyk, które są

35 — Wyrok z dnia 14 grudnia 2000 r. w sprawie C-344/98, Rec. str. I-11369.

już przedmiotem decyzji Komisji, nie mogą one wydawać decyzji sprzecznych z decyzją wydaną przez Komisję, nawet gdy decyzja Komisji stoi w sprzeczności z orzeczeniem wydanym przez sąd krajowy w postępowaniu w pierwszej instancji. Orzecznictwo to zostało w międzyczasie skodyfikowane w rozporządzeniu (WE) nr 1/2003 [36].

79. Orzecznictwo to znajduje także zastosowanie do przepisów wspólnotowych dotyczących pomocy państwa. Teza stanowiąca, że wyrok sądu krajowego nie może ograniczać Komisji w wykonywaniu jej kompetencji w zakresie reguł konkurencji, którym podlegają osoby prywatne, znajduje także zastosowanie do reguł konkurencji, którym podlegają państwa członkowskie, tj. reguł dotyczących pomocy państwa. Ponadto z faktu, że decyzja Komisji, którą związany jest sąd jako organ państwa członkowskiego, adresowana jest do tego państwa członkowskiego, wynika, iż sąd krajowy nie może wydać wyroku sprzecznego z tą decyzją [37].

80. Istnieje jednak istotna różnica pomiędzy decyzjami podejmowanymi na podstawie art. 81 WE i 82 WE a decyzjami podejmowanymi na podstawie art. 88 WE lub kodeksów pomocy EWWiS, a dotyczy ona adresatów tychże decyzji. Wyrok sądu krajowego dotyczący prywatnoprawnego stosunku o charakterze horyzontalnym, nawet gdy jest on prawomocny, nie może wywierać wpływu na kompetencje decyzyjne Komisji. To samo dotyczy stosunków wertykalnych między państwem członkowskim a jednostką w zakresie przyznawania pomocy państwa. Orzeczenia wydawane w tym zakresie przez sąd krajowy także nie mogą wywierać wpływu na realizację wyłącznych kompetencji Komisji.

81. W odniesieniu do tej kwestii należy także zaznaczyć, że chociaż przepisy prawa wspólnotowego dotyczące pomocy państwa adresowane są przede wszystkim do państw członkowskich, osoby prywatne zainteresowane przyznaniem takiej pomocy mogą dochodzić swych interesów prawnych w dotyczących tej kwestii postępowaniach. Dotyczy to nawet poprzedzającej wydanie decyzji Komisji fazy administracyjnej, w której stanowiska swe przedstawiać mogą zarówno potencjalni beneficjenci pomocy, jak i zainteresowane osoby trzecie [38]. Jest tak również w fazie postępowania następującej po wydaniu decyzji przez Komisję. Potencjalni beneficjenci pomocy dotknięci treścią decyzji mogą, co do zasady, wnosić o stwierdzenie jej nieważności na podstawie art. 230 WE. Dzięki zastosowaniu

36 — Rozporządzenie Rady z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 traktatu (Dz.U. 2003, L 1, str. 1). Zobacz art. 16 tego rozporządzenia.

37 — Należy na marginesie zaznaczyć, że w sytuacji gdy toczą się jednocześnie dwa postępowania, tj. na szczeblu wspólnotowym (dotyczące oceny pomocy pod względem jej zgodności ze wspólnym rynkiem) oraz na szczeblu krajowym (dotyczące np. naruszenia zobowiązania standstill), zasada lojalnej współpracy może wymagać, aby sąd krajowy zwrócił się do Komisji lub — z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym — do Trybunału, celem ustalenia, czy dany środek należy uznać za pomoc. W odniesieniu do tego zagadnienia zob. także ww. w przypisie 35 wyrok w sprawie Masterfoods i HB, pkt 57 i 58. Zobacz także ww. w przypisie 27 wyrok w sprawie SFEI, pkt 49–51 oraz ww. w przypisie 27 wyrok w sprawie Piaggio, pkt 32.

38 — Zobacz m.in. rozporządzenie nr 659/1999.

przez Trybunał szerokiej wykładni restrykcyjnego kryterium, według którego skarżący winien być „bezpośrednio" zainteresowany rozstrzygnięciem sprawy, wspomniany środek odwoławczy przysługuje także zainteresowanym osobom trzecim i właśnie te osoby korzystają z niego najczęściej [39].

82. Z powyższego wynika także, że w braku właściwych środków zaskarżenia w systemie prawa wspólnotowego potencjalni beneficjenci państwowych środków pomocy nie muszą wcale uciekać się do wnoszenia odwołań przed sądy krajowe. Przeciwnie, z samego istnienia po stronie jednostek możliwości zaskarżenia decyzji Komisji dotyczących pomocy państwa Trybunał wyciągnął wniosek, że jednostki nie mogą kwestionować ważności tych decyzji przed sądem krajowym, o ile nie skorzystały uprzednio z możliwości ich zaskarżenia przed sądami wspólnotowymi [40].

83. W drodze analogii należy wywnioskować, że zainteresowany podmiot nie zasługuje na ochronę, jeżeli całkowicie ignorując możliwość wniesienia środka zaskarżenia przyznanego mu przez prawo wspólnotowe, zwraca się do sądu krajowego, który nie jest właściwy do rozstrzygania, czy pomoc państwa, o której wypłatę podmiot ten się ubiega, jest dopuszczalna w świetle prawa wspólnotowego. Nie zmienia tu nic okoliczność, że wydany przez sąd krajowy wyrok, który — jak wskazałem powyżej — stoi w oczywistej sprzeczności ze wspólnotowym porządkiem prawnym, uzyskał w świetle prawa krajowego status wyroku prawomocnego.

84. Wobec powyższego okoliczność, iż w świetle wspólnotowych przepisów dotyczących pomocy państwa wprowadzenie w życie decyzji Komisji nakazującej odzyskanie wypłaconej pomocy oddziałuje na relacje pomiędzy państwem członkowskim a beneficjentem pomocy, nie czyni mniej kategorycznym twierdzenia, że sytuacja taka nie może powodować naruszenia kompetencji zastrzeżonych dla Komisji.

85. Chociaż nie ma to w niniejszej sprawie znaczenia rozstrzygającego, odwołam się jeszcze do orzecznictwa, z którego wynika, że zasada pewności prawa nie może stać na przeszkodzie odzyskaniu pomocy. Trybunał orzekł, że jest tak przykładowo w sytuacji, gdy system prawa krajowego przewiduje terminy zawite, którymi ograniczona jest możliwość uchylenia krajowej decyzji w sprawie przyznania pomocy [41]. Skoro rola władz krajowych ogranicza się do wprowadzenia w życie decyzji Komisji stwierdzającej niezgodność pomocy ze wspólnym rynkiem — nie dysponują one w tym zakresie jakimikolwiek dyskrecjonalnymi uprawnieniami — gdy decyzja Komisji zostanie już podjęta;

39 — Zobacz m.in. wyroki: z dnia 14 listopada 1984 r. w sprawie 323/82 Intermills przeciwko Komisji, Rec. str. 3809; z dnia 19 maja 1993 r. w sprawie C-198/91 Cook przeciwko Komisji, Rec. str. I-2487; z dnia 15 czerwca 1993 r. w sprawie C-225/91 Matra przeciwko Komisji, Rec. str. I-3203 oraz wyrok Sądu Pierwszej Instancji z dnia 22 października 1996 r. w sprawie T-266/94 Skibsværftsforeningen i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1399. Zobacz także rozporządzenie nr 659/1999.

40 — Wyrok z dnia 9 marca 1994 r. w sprawie C-188/92 TWD Textilwerke Deggendorf, Rec. str. I-833.

41 — Zobacz ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Alcan Deutschland, pkt 34–37; zob. także ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie BUG-Alutechnik, pkt 18 i 19.

podmioty gospodarcze nie mogą pozostawać w niepewności co do tego, czy pomoc przyznana w sposób niezgodny z prawem może podlegać odzyskaniu. Okresów przedawnienia ustanowionych w interesie pewności prawa nie można zatem powoływać w charakterze zarzutów.

86. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że prawomocny wyrok wydany przez Corte d'appello nie może stać na przeszkodzie odzyskaniu pomocy przyznanej wbrew obowiązującym w tym zakresie przepisom prawa wspólnotowego. Należy położyć kres naruszeniom prawa wspólnotowego spowodowanym przez ten wyrok.

V — Wnioski

87. Wobec powyższego proponuję, aby Trybunał udzielił następujących odpowiedzi na pytania przedstawione przez Consiglio di Stato:

— Prawomocny wyrok krajowego sądu cywilnego nakazujący krajowemu organowi władzy wypłatę obiecanej pomocy państwa nie może wywierać wpływu na realizację przez Komisję kompetencji przysługujących jej na mocy art. 87 WE i 88 WE.

— Sąd krajowy orzekający w przedmiocie zgodności z prawem decyzji krajowego organu władzy dotyczącej wprowadzenia w życie decyzji Komisji nakazującej odzyskanie bezprawnie przyznanej pomocy jest zatem zobowiązany do odstąpienia od stosowania przepisów krajowych określających skutki prawomocnych wyroków cywilnych, które uchybiają zobowiązaniom wynikającym z art. 87 WE i 88 WE, w celu zapewnienia całkowitego poszanowania reguł prawa wspólnotowego dotyczących pomocy państwa.